

„Forrásról forrásra araszolva keresem az igazságot”

Beszélgetés Kristó Gyula történésszel

A József Attila Tudományegyetemen végezte tanulmányait, 1962 óta a JATE oktatója, 1978 óta professzora. Az egyetemen többször töltött be vezető tisztségeket, 1982–85-ig volt rektor. Középkori magyar történelemmel és történelmi segédtudományokkal foglalkozik. A Szeged története című monográfia öt kötetének szerkesztője volt. Számos más hely-, ős- és középkortörténeti munka szerzője és szerkesztője, eddig 60 önálló kötete és 250 tanulmánya jelent meg itthon és külföldön. A szoroson vett történeti témák mellett irodalomtörténeti, történeti folklorisztikai, nyelvtörténeti, névtörténeti, demográfiai témák is foglalkoztatják; jelentős történeti források (Thuróczy krónika, Anjou-kori oklevelek) közreadásával nagy szakmai megbecsülést szerzett magának. Rangos tudományos műhely alakult ki körülötte: a Szegedi Középkorász Műhely Egyesület könyvkiadással is foglalkozik.

– A skatulyázó hajlamú ember a történettudományt a puha tudományok közé sorolja; azt is értjük ezen, hogy túl közel kerülhet a politikához. Ilyen szempontból védettebbek a régimúltat kutatók?

– Tudománnyal – semelyik ágával – nem kényelmes dolog manapság foglalkozni. Nincs rá pénz. Egy előnye van a középkorásznak: nem szólnak vissza neki a történelmi szereplők. De ez csak látszólagos könnyebbség. Éppen az időbeli távolság miatt meg vagyunk fosztva attól, hogy a kor életébe közvetlenül belelássunk, hogy a lüktető életet érzékeljük. A források, az oklevelek holt betűiből nekünk kell ezt megteremtünk. Bizonyára nem sérődnek meg a legújabb kor kutatói, ha azt mondom, hogy amennyivel nehezebb nekik a visszazórási lehetősége miatt, annyival nehezebb nekünk a sokféle szempont figyelembevételének kényszere miatt. A középkor, mint egész annyira széthullott, hogy az elemeit kiskanállal is nehéz összeszedni; az információknak nem vagyunk bővében, épphogy csak csörgedeznek.

– Sose vonzották az egzaktnak mondott tudományok?

– Egészen biztosan magyar-matematika szakra mentem volna, ha lett volna ilyen szakpárosítás, amikor – 1957-ben – egyetemre kerültem. A történelmet választottam, amit aztán a tanárainak sikerült is megszerettetni velem – be kell vallanom, a magyar tanárainak nem sikerült ugyanez az irodalommal. Egyébként a kor is kedvezett: az 56 utáni időszak nagyon élesen ráirányította a figyelmet a történeti kérdésekre, a honnan jöttünk, miért itt tartunk, merre megyünk hármasságra. Egy tizenkét ágas kollégiumi szobában laktam, ahol nagyon erőteljes viták voltak ezekről a témákról.

– Eddig hatvan önálló kötete jelent meg; hogyan lehet ennyit dolgozni? Belekerül a kutató egyfajta mókuserékbe – nincs megállás? Vagy egy tudatosan összeállított terv megvalósításáról van szó? Vagy egyszerűen szeret dolgozni?

– A megszerzett ismereteket szeretem továbbadni. Magamnak gyűjtem? Tény, hogy rendkívül szívósan megyek utána az adatoknak és próbálom az igazságot megkeresni. Ha ráleltem egy szikrájára, nem raktározom a magam számára, hanem megpróbálom megosztani másokkal. Való igaz az is, hogy ezen a pályán egy bizonyos produktum után a mókuserék-elv kezd működni. Hiszen újat mondani mindig csak a régi részleges, vagy teljes lebontásával lehet, s akiknek az elméleteit részben, vagy teljes egészükben kikezdi az ember, azok nem hagyják magukat.

– Munkásságának elég tekintélyes része: polémia más szakemberekkel. A történészek izgága emberek?

– Ezt nem tudom. Abban azonban biztos vagyok, hogy

a történész létformája a vita. Ez az igazsághoz közelítés módszere, vagy megjelenési formája. Az új mindig leharap valamit a régiből. Megkérdőjelez, hatályon kívül helyez. A történészek folyton perelnek egymással: mondok valamit, azt megátadja valaki, válaszolok... Olyan körhinta ez, amelyből nincs kiszállás. De közben kiderül az igazság.

– És nem lehet egyszer véglegesíteni a megtalált igazságokat? Kimerevíteni egy régi korról elkészült filmkockát?

– Éppen a gyér források miatt lehetetlen. Ráadásul előfordul, hogy hamis, ami valódi forrásnak mutatja magát. A történész egyik legnemesebb dolga, hogy a bűzát az ocsútól elválassza. Az én szememben itt kezdődik a szakma: megmondani, mi a hiteles és mi nem. Az események megtörténte utáni naptól hamisítottak dolgokat, előre megfontolt szándékkal, vagy véletlenül, öntudatlanul. A történelmet mindig emberek írták, akik benne voltak. Vagyis az emberi történelem a folyamatos átértékelések története.

– A megtalált régészeti anyag nem hamis.

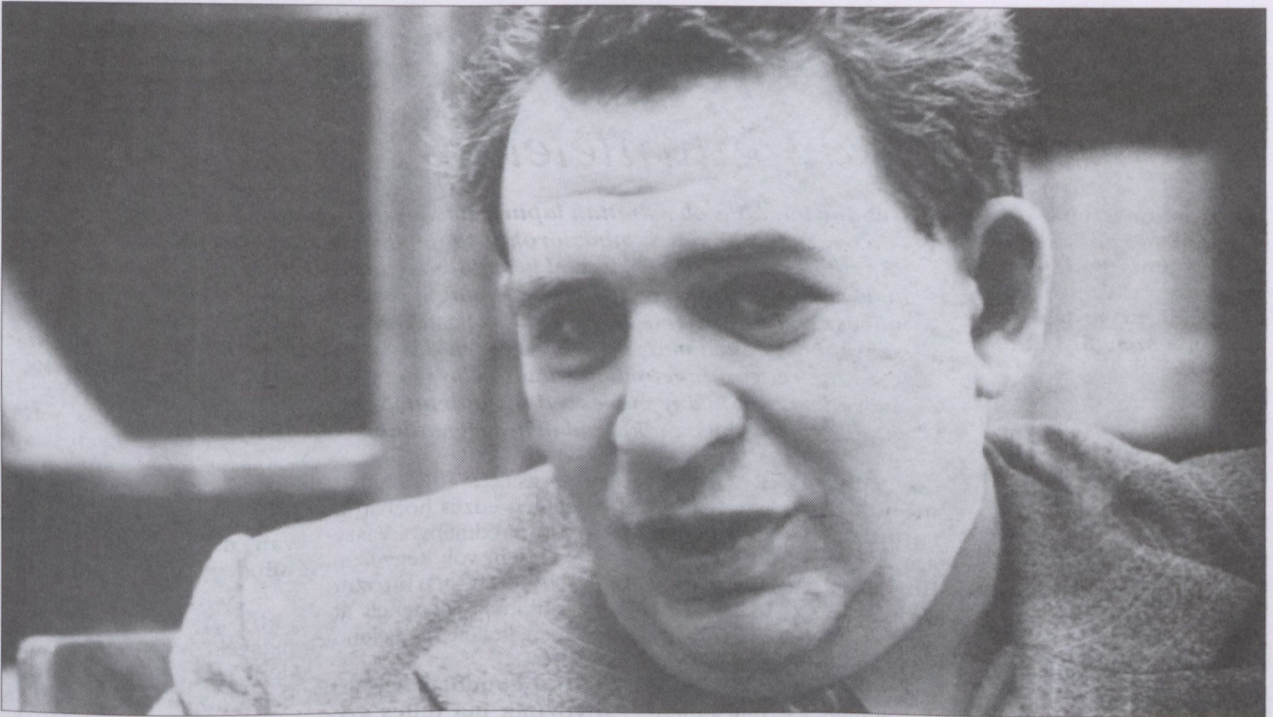
– Csak az nem biztos, hogy a történész kérdésre válaszol. Mondok példát: a történelmet ma általában etnikus, tehát népi-nemzeti keretekben művelik; a régészeti tárgyról pedig nagyon nehéz megállapítani, mi az etnikum jele rajta. A történész az idővel dolgozik; a régészeti tárgyról borzalmasan nehéz – nem a hozzávetőleges, hanem a pontos születési és/vagy földbe kerülési idejét megállapítani. Mindemellett a történész sokkal többre kíváncsi, mint amit a régészeti leletek – etnikai problémákkal, időrendi nehézségekkel terhelten – mutathatnak. Mi tehát mást sem teszünk, mint forrásról forrásra araszolva igyekszünk a régi korok életének teljességét felderíteni.

– Úgy érti, a történészeknek az a csoportja, akik összefoglaló munkákat is csak akkor és arról a korról írnak, amelynek az összes hozzáférhető forrását megismerték.

– Kétségtelenül írnak történetinek mondott munkákat olyanok is, akik nem állítanak maguknak ilyen követelményt. Én szigorú vagyok magammal szemben. Nyilvánvaló persze, hogy az abszolút teljességet nem lehet elérni. Csak az Anjou-korról 45 ezer, de lehet, hogy 50 ezer oklevél szól – jó részük a mai napig elolvasatlan. De mindazt, ami elérhető, hozzáférhető és érdemi mondanivalója van, azt egy Anjou-kori szintézis előtt el kell olvasni. A történelem sava-borsa számomra a forrásokkal való szembesülés.

– Miközben az az ambíciója, hogy amit mélyfúrásal a felszínre hozott, mások is megismerjék, nem zárja, hogy ez csak a szűk szakma?

– A magamfajta, forrásokkal dolgozó történésznek igazából örülnie kell a történelem iránti érdeklődés csökke-

nésének. Ez csak első pillantásra paradoxon. A történelem elsősorban érzelmileg hat a széles közönségre, a forrásokkal dolgozó történész viszont az értelemmel dolgozik. A hetvenes, nyolcvanas években több tízezres példányszám-ban jelentek meg könyveim – de istenigazából sosem hittem, hogy ilyen nagy lenne az érdeklődés a témáim iránt. A napi problémák elől menekültek az emberek a múltba. Nem véletlen, hogy ma is azok az elméletek a legnépszerűbben Magyarországon, amelyek érzelmileg jólesnek nekünk: hogy dicső múltunk van, hogy milyen régóta itt vagyunk a Kárpát-medencében... És ha a történész azt mondja, hogy ez a múlt nem is olyan dicső, meg nem is annyira régi – rögtön nem olyan népszerű. Egy normálisan berendezkedett társadalomban nem szabad, hogy túl nagy legyen az emberek történelem iránti érdeklődése. Az mindig kommunikációs zavarokra utal, ha a múlttal reinkompenzálják a jelent. A történelem: szakma. Ugyanúgy szakértelemre, megfelelő segédanyagokra, szorgalomra és tehetségre van szükség a teljes megértéséhez, mint egy matematikai levezetéshez, egy kémiai kísérlethez, orvostudományi felfedezéshez, vagy operációhoz. Amit a nagyközönség ebből érzékel, az a végső termék, annak is a népszerű megnyilvánulási formája. A történésznek nem pusztán az a dolga, hogy a nagyközönség kérdéseire adjon válaszokat.

– **Arisztokratikus tudomány?**

– Nem. Szakma. Amelyben nincs demokratizmus. A szakmában elit van, minőség.

– **Itt a honfoglalás-évforduló; fogadnák, hogy önnek mostanában rengeteg kérdést föltesz a nagyközönség.**

– Kutyaszorítóban is vagyok. Az ünnepet és a történelmet sokkal élesebben kellene különválasztani. Nemrégiben a szülővárosomban, Orosházán tartottam egy előadást, ahol valaki megkérdezte tőlem, hogy mi az én magyar öntudatom. Azt válaszoltam, hogy magyarnak tartom magam, de történészként nem szabad, hogy magyar öntudatom legyen. Tudniillik én az igazságot keresem. Mármost ha magyar öntudattal keresem a magyar igazságot, s ha a legjobban is dolgozom, akkor csak féligazságokhoz juthatok. Ez szemmel láthatóan rosszul esett az illetőnek. Mégis azt kell mondanom, a tudomány művelőjének nem szabad azonosulnia a tárgyával.

– **Ahogy a molekuláris biológus sem azonosul a génekkal?**

– Körülbelül. Mindazonáltal mi történészek még nagyon messze vagyunk ettől a tárgyszerűségtől. A hallgatóim például gyakran fogalmaznak így a vizsgákon: amikor bejöttünk a Kárpát-medencébe... Bizonyára nem tetszik nekik, de sohasem hagyom szó nélkül: ők bejöttek, de maga, meg én már itt születünk. Természetesen bennem is él egyfajta elemi azonosságtudat. Csakhogy világosan tudom, hogy történészként elveszttem, ha drukkolok azoknak, akik bejöttek. Ennélfogva én csatát sem vesztettem soha az Árpád-korban... Az egész 20. századi kelet-közép-európai történettudomány egyik nagy átka az, hogy nemzeti orientációjú volt és harsogva bevallotta, hogy a saját népe javát akarja szolgálni. Ehhez nemes és nemtelen eszközöket is igénybe vett. Ennélfogva a történettudomány sokat veszített a komolyságából, mert nem jutott el arra az egzaktságra, amelyre pedig az adottságai és lehetőségei folytán eljuthatott volna.

– **Egy másik beszélgetésben elmondta már, milyen büszke arra, hogy sokak munkájával elkészült Szeged története, amelynek sorozatszerkesztője volt. De melyik könyvét tekinti eddigi fő művének?**

– Erre nem tudok válaszolni, nem tudok egyet kiemelni. Mindig a következőre koncentrálok.

– **Most mire?**

– Még mindig tartom azt a bevált szokásomat, hogy egyszerre több mindennel foglalkozom, úgyhogy a közeljövőben öt munkám fog megjelenni. Leghamarabb egy angol nyelvű monográfiám: Magyar történet a 9. században. Ez nagyjából Levédiától a honfoglalásig terjedő időszak. Hatvan valahány éve írt hasonló című könyvet egy angol történész – engem amerikai kiadó kért fel, de aztán anyagi okok miatt nem tudta kiadni. Arra gondoltam, ennek a könyvnek 1996-ban feltétlenül meg kell jelenie, ezért hazahoztam a kéziratot. A másik könyv a honfoglalás monografikus feldolgozása lesz, március végén hozza ki a Kossuth Kiadó. Bármilyen furcsa, nem volt eddig monográfia a honfoglalásról... A harmadik kötet válogatás: három terjedelmesebb tanulmányom kap helyet benne, az Akadémia Történettudományi Intézete adja ki. Aztán jön az Anjou-kori oklevéltár 4. kötete. Két kollégámmal együtt írtuk meg az 1301 és 1526 közötti Magyarország történetét, mert éppen ez az időszak kimaradt a 10 kötetesből; ez szeptemberben jelenik meg. És közben már újabb munkákon dolgozom.

Sulyok Erzsébet